

ОЛЕКСАНДР ЮРІЙОВИЧ ШЛОМІН,*Харківський національний університет внутрішніх справ;* <https://orcid.org/0000-0002-3682-6387>,*e-mail: mastershlo@ukr.net***ТРЕНІНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ПРОТЯГОМ ПРОФЕСІОГЕНЕЗУ**

Розглянуто результати дослідження ефективності впливу тренінгових процедур на динаміку професійної ідентичності курсантів. Виявлено, що тренінг розширює знання курсантів з питань професійної ідентичності поліцейських, сприяє поглибленню їх знань щодо передумов професійного становлення та розвитку, окреслює їх пріоритети у професійній діяльності.

Установлено, що після тренінгу є позитивна динаміка зростання рівня як професійної ідентичності курсантів у цілому, так і її окремих компонентів, зокрема зазнали змін проектно-поведінковий та мотиваційно-ціннісний компоненти професійної ідентичності.

Ключові слова: *тренінг, курсанти, поліція, професійна ідентичність, професійна діяльність, професіогенез.*

*Оригінальна стаття***Постановка проблеми**

В умовах модернізації всієї правоохоронної системи в Україні та реформування органів внутрішніх справ і їх інтеграції у систему правоохоронних органів зарубіжних країн закономірно зростає потреба в удосконаленні діяльності Національної поліції України, оптимізації професійної підготовки персоналу й організації дієвого психологічного супроводження їх професійної діяльності на всіх етапах професіогенезу, починаючи з курсантських лав. Традиційні форми навчання є необхідними, як і заклики до підвищення кваліфікації, але прогресивні моделі навчання, такі як тренінгові технології, мають бути вбудовані в поліцейську освіту, що дозволить усунути розрив між професійною практикою та вимогами професійного розвитку [1].

Стан дослідження проблеми

Підготовка сучасного поліцейського у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання має орієнтуватись на професійний саморозвиток особистості, формування та розвиток професійної ідентичності, відповідальності та інших необхідних для правоохоронця особистісно-професійних якостей та рис характеру. Однією із сучасних технологій навчання та розвитку особистості є різноманітні тренінги, зокрема професійного спрямування.

Науково обґрунтовані методи психологічного впливу на людину почали застосовуватися на практиці ще на початку ХХ сторіччя.

Як вважають науковці вітчизняної психотренінгової школи Н. Афанасьєва, Л. Балабанова, В. Барко, М. Білова, Л. Мороз, В. Лефтеров, Г. Попова, Ю. Швалб і С. Яковенко, одним з найбільш потужних засобів впливу на особистість є тренінг (соціально-психологічний, особистісний, професійно-психологічний). Психологічний тренінг як метод активного соціально-психологічного навчання є широко використовуваним видом психологічної роботи, що динамічно розвивається та застосовується в різних сферах діяльності людини. Тренінгова технологія виникла як наслідок спроб інтенсифікувати процес навчання людей різним видам діяльності, як спосіб формування й удосконалювання професійних знань, умінь і навичок через різні психотерапевтичні процедури (іри, моделі, вправи тощо).

На думку Л. Мороз (2011 р.), професійно-психологічний тренінг (ППТ) можна розглядати як технологію навчання та розвитку. Це не просто навчання новим знанням та вмінням, а творчий, спрямований переважно на вирішення інноваційних проблем процес, коли готові рішення відсутні, й учасникам необхідно проявляти ініціативу, активність і винахідливість, вмінти продуктивно співпрацювати [2, с. 84]. Тож, професійно-психологічний тренінг, увібравши в себе елементи соціально-психологічного, професійного та психологічного тренінгу, відрізняється від них метою (становлення особистості професіонала) та методами (моделювання структурних компонентів професійної діяльності). ППТ повинен

забезпечувати ступеневе підвищення майстерності поліцейських – від початкового рівня розвитку базових якостей і формування елементарних умінь, простих алгоритмів професійної діяльності, до формування індивідуального стилю професійної діяльності, який створюється протягом професіогенезу.

Як зауважує Л. Шнайдер [3], формування професійної ідентичності може відбуватися у двох формах: тренінгу та практико-орієнтованого курсу навчання, причому активним засобом особистісно-позитивного навчання вважається саме тренінг професійної ідентичності. О. Макарова зазначає, що розвиток професійної ідентичності курсантів, певною мірою залежить від структури, організації навчально-виховного процесу у виші, змісту дисциплін, впливу на особистість курсантів викладачів, офіцерів та кураторів груп. У межах навчального закладу доцільно використовувати активні методи навчання, спрямовані на оптимізацію процесу підготовки майбутніх фахівців через самопізнання, усвідомлення їх професійного самовизначення та реальності життєвих планів [4, с. 318]. За результатами досліджень В. Барка, Т. Березіної, А. Лукіянчук та ін., у студентів на певному етапі професійної підготовки спостерігається зниження всіх показників професійної ідентичності внаслідок переоцінки поглядів на свою професійну діяльність та цінностей, відбувається криза професійної ідентичності. О. Романишина виявила, що існує суперечність між об'єктивно зростаючою потребою сучасного суспільства у фахівцях, які ідентифікують себе з майбутньою професією, та недостатнім рівнем сформованості професійної ідентичності випускників вищого навчального закладу [5, с. 9]. Отримані факти свідчать, по-перше, про бажаність психологічного супроводу становлення професійної ідентичності молоді під час усього періоду навчання у вищому навчальному закладі; по-друге, про необхідність формування професійної ідентичності, яка посідає чільне місце в професійному становленні майбутніх поліцейських.

Мета і завдання дослідження

Метою дослідження є виявлення ефективності впливу тренінгових процедур на динаміку професійної ідентичності курсантів. Для досягнення мети було виконано такі *завдання*:

- проаналізовано стан розробленості питань застосування тренінгових технологій у діяльності практичних психологів поліцейських підрозділів;
- розроблено та проведено тренінг професійної ідентичності для цільової аудиторії

(курсанти, які працюватимуть у підрозділах превентивної діяльності Національної поліції);

- визначено та проаналізовано показники рейтингу компонентів професійної ідентичності курсантів факультету превентивної діяльності на етапі фахового навчання.

Наукова новизна дослідження

Наукова новизна полягає в удосконаленні тренінгових технологій, методів і прийомів дієвого психологічного впливу на професійну ідентичність працівників поліції у процесі фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу

Емпірична база дослідження презентована курсантами Харківського національного університету внутрішніх справ, усього 67 осіб чоловічої та жіночої статі у віці 19–21 років, які є здобувачами ступеня вищої освіти «бакалавр»; вони були поділені на три групи, склад кожної групи був постійним. До початку тренінгу і після його проведення було здійснене тестування учасників за методикою «Опитувальник професійної ідентичності» (О. Радзімовська, 2015 р.). Опитувальник дозволяє діагностувати компоненти професійної ідентичності (когнітивно-рефлексивний, мотиваційно-ціннісний, проектно-поведінковий, діяльнісно-практичний, емоційно-вольовий), визначити наявний рівень професійної ідентичності за шкалою «неусвідомлена – усвідомлена», а саме: неусвідомлена професійна ідентичність (низький рівень розвитку), частково усвідомлена (середній рівень розвитку професійної ідентичності), усвідомлена, сформована (високий рівень розвитку професійної ідентичності); валідність методики підтверджується результатами математичної статистики [6].

Виклад результатів дослідження

Нами була розроблена програма комплексного тренінгу з оптимізації професіогенезу працівників підрозділів превентивної діяльності Національної поліції, яка має впливати на професійну ідентичність працівників поліції. Метою тренінгу розвитку професійної ідентичності стало створення умов для усвідомлення курсантами власних професійних можливостей та визначення шляхів професійного зростання, прийняття себе в професії, підвищення рівня професійної ідентичності курсантів. Тренінг складався з трьох модулів, за кожним з яких проводилися заняття трьох типів: мінілекції (заняття теоретичного характеру), тренінгові вправи та практичні заняття, творчі

завдання. Під час виконання тренінгових вправ курсанти мали можливість вирішувати проблемні професійні та життєві ситуації, спільно знаходити ефективні варіанти їх вирішення. Як убачається з результатів дослі-

дження, після тренінгу є позитивна динаміка як рівня професійної ідентичності курсантів у цілому, так і її окремих компонентів. Дані за опитувальником професійної ідентичності подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Показники рейтингу компонентів професійної ідентичності, (M±m)

№	Компоненти професійної ідентичності	Первинні дані	Дані після тренінгу
1	Когнітивно-рефлексивний	10,87±0,66	10,02±0,14
2	Мотиваційно-ціннісний	8,69±1,01	11,42±0,47
3	Проектно-поведінковий	9,87±0,37	12,24±0,36
4	Емоційно-вольовий	9,68±0,56	10,64±0,44
5	Діяльнісно-практичний	12,28±0,72	12,86±0,35
6	Особистісна професійна активність	10,65±0,86	11,16±0,62
7	Альтернативна професійна ідентичність	2,34±1,05	2,0±0,37

За результатами емпіричного дослідження виявлено, що до проведення тренінгу 36,8 % досліджуваних мали частково усвідомлену професійну ідентичність (середній рівень розвитку), а 52,3 % – усвідомлену (високий рівень розвитку) професійну ідентичність. Після тренінгу в групі відмічається зростання показника усвідомленої професійної ідентичності у 67,4 % вибірки досліджуваних. Тож, курсанти з усвідомленою професійною ідентичністю відчувають себе представниками професійної спільноти поліцейських, бажають досягти успіху в обраній професії, реалізуватися в ній, побудувати вдалу кар'єру, поділяють норми й цінності професійного середовища, переживають позитивні емоції та почуття щодо професії, прагнуть до розширення своїх професійних знань, навичок та вмінь.

Зазначимо, що неусвідомлена професійна ідентичність (низький рівень розвитку) у нашому дослідженні була виявлена лише у п'яти осіб, що може бути наслідком попереднього професійного відбору для навчання, вдало проведених адаптаційних заходів практичними психологами університету, позитивним морально-психологічним кліматом у колективі курсантів.

Найбільше покращився проектно-поведінковий компонент професійної ідентичності, який після тренінгу сягнув високого рівня та становив 12,24±0,36 балів, що свідчить про чіткішу оцінку курсантами своїх професійних планів, а також чіткість, самостійність у процесі їх побудови, бажання в майбутньому залишатися в професії та досягати в ній успіху.

Мотиваційно-ціннісний компонент професійної ідентичності курсантів пересунувся з області середніх значень (8,69±1,01) на наступний – високий – рівень (11,42±0,47). Тож,

можемо говорити про наявну потребу курсантів у самореалізації, відповідність їхніх особистісних і життєвих цінностей цінностям професії та професійної спільноти, цінність для них обраної професії.

На емоційно-вольовий компонент професійної ідентичності тренінг майже не вплинув і залишився на середньому рівні (10,64±0,44), що вказує на усталене емоційне ставлення курсантів до обраної професії поліцейського та до себе як до її представника.

Незмінним залишився після тренінгу у курсантів лише діяльнісно-практичний компонент професійної ідентичності, який свідчить, що ставлення до майбутньої діяльності за обраним фахом не змінилося, вони впевнені у виборі майбутньої професії, сподіваються використовувати отримані в процесі навчання професійні знання, уміння та навички. Незначно знизився показник шкали альтернативної професійної ідентичності, він становив 2,0±0,37 балів і є, безперечно, позитивним фактором. Саме такий низький рівень показника шкали альтернативної професійної ідентичності говорить про ототожнення курсантів лише з професійною спільнотою правоохоронців та відсутність цікавості до іншої професії.

Стабільним залишився після тренінгу і когнітивно-рефлексивний компонент професійної ідентичності курсантів (10,02±0,14), який характеризує відповідність інтересів, прагнень та особистісних якостей курсантів обраній професії. Отримані результати дозволяють стверджувати, що в цілому у курсантів уже сформувався певний професійний образ, щоправда, майже третина досліджуваних ідеалізує майбутню професійну діяльність, оскільки рівень знань щодо неї та власний досвід є ще недостатніми.

Висновок

Аналіз результатів дає підстави стверджувати, що розроблений і проведений тренінг, по-перше, розширив знання курсантів-учасників тренінгу з питань професійної ідентичності поліцейських; по-друге, сприяв поглибленню їх знань щодо передумов професійного становлення та розвитку; по-третє, окреслив їх пріоритети у професійній діяльності.

Професійна ідентичність працівника поліції – динамічна система, яка починає формуватися у процесі спеціальної професійної під-

готовки в закладах освіти зі специфічними умовами навчання та має подальший розвиток у процесі професіогенезу особистості.

Після тренінгу у курсантів спостерігається певна динаміка ставлення до себе як до поліцейського. Тож, професійну ідентичність курсантів слід розглядати як результат їх усвідомлення своєї totoжності з професійною діяльністю та з професійною спільнотою, знання меж своєї професійної компетенції та впевненості у своїй ефективності, відчуття себе як працівника поліції.

Список бібліографічних посилань

1. Shipton B. Expanding police educators' understanding of teaching, are they as learner-centered as they think? *Journal of Learning Design*. 2011. No. 4 (2). Pp. 1–19.
2. Мороз Л. І., Яковенко С. І. Професійно-психологічний тренінг : підручник. Київ : Вид. Паливода А. В., 2011. 252 с.
3. Шнейдер Л. Б. Тренинг профессиональной идентичности. Руководство для преподавателей вузов и практикующих психологов. М. : Изд-во Моск. психол.-соц. ин-та ; Воронеж : МОДЭК, 2004. 208 с.
4. Макарова О. П. Развитие професійної ідентичності майбутніх правоохоронців шляхом соціально-психологічного тренінгу. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. № 6 (43). С. 317–321.
5. Романишина О. Я. Теоретичні і методичні основи формування професійної ідентичності майбутніх учителів засобами інформаційних технологій : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2016. 420 с.
6. Радзімовська О. В. Опитувальник професійної ідентичності учнів професійно-технічних навчальних закладів. *Молодий вчений*. 2015. № 8 (23). С. 155–161.

Надійшла до редколегії 19.02.2020

ШЛОМИН А. Ю. ТРЕНИНГОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ СОТРУДНИКОВ ПОЛИЦИИ В ТЕЧЕНИИ ПРОФЕССИОГЕНЕЗА

Рассмотрены результаты исследования эффективности влияния тренинговых процедур на динамику профессиональной идентичности курсантов. Выявлено, что тренинг расширяет знания курсантов по вопросам профессиональной идентичности полицейских, способствует углублению их знаний об условиях профессионального становления и развития, определяет их приоритеты в профессиональной деятельности.

Установлено, что после тренинга фиксируется положительная динамика как роста уровня профессиональной идентичности курсантов в целом, так и ее отдельных компонентов, в частности изменились проектно-поведенческий и мотивационно-ценностный компоненты профессиональной идентичности.

Ключевые слова: тренинг, курсанты, полиция, профессиональная идентичность, профессиональная деятельность, професіогенез.

SHLOMIN O. YU. TRAINING TECHNOLOGIES AS MEANS FOR FORMING THE PROFESSIONAL IDENTITY OF POLICE OFFICERS DURING PROFESSIONAL GENESIS

One of the modern technologies for training and developing individuals is a variety of trainings, including professionally-oriented ones. Since the training of modern police officers in higher educational institutions with specific learning conditions should focus on professional self-development of personality, formation and development of professional identity and other necessary personal and professional qualities, the aim of the study was to identify the effectiveness of training procedures on the dynamics of professional identity. Modern concepts of professional genesis, psychological theory of activity and the concept of genetic development of personality became the methodological basis of the study.

It is noted that the developed and worked out program of comprehensive training to optimize the professional genesis of the employees of preventive units of the National Police consists of three modules and allows participants to solve problems (professional and life)

situations during training exercises. It was found out that the training expands the knowledge of cadets on the professional identity of police officers, helps to deepen their knowledge of the prerequisites for professional formation and development, outlines their priorities in professional activities.

It is established that after the training there is a positive dynamics of growth of both the level of professional identity of cadets in the whole and its individual components. In particular, the design-behavioral and motivational-value components of professional identity have been changed, which indicates about a clearer assessment of cadets' professional plans, as well as clarity, independence in the process of building them, the desire to remain in the profession and to be successful there. The author has noted the cadets' need for self-realization, the conformity of their personal and life values to the values of the profession and the professional community, the value of the chosen profession for them, the established emotional attitude of cadets to the chosen police profession and to themselves as its representative.

It is expedient to use the received results of the research for drawing up the programs of psychological support of police officers at various stages of the professional genesis.

Key words: *training, cadets, police, professional identity, professional activity, professional genesis.*